

ti ludilo u nešto drugo, neku drugu kreativnost: bit ćemo umjetnik samo zahvaljujući tome. Međutim, život bi trebao da bude umjetnost, i on to može biti. No kad mu to ne dopuštamo, a raspoložemo stvaralačkim svrabom, moramo ga pretvoriti u nešto drugo: umjetnost, koja je tada otuđenje, i baš zato umjetnost. Dok je život pri tom normaliziran, konvencionalan. Dijeliti život od stvaralaštva bila je cijena civilizacije. Previsoka za nas. Pisalo se ono što se nije imalo hrabrosti živjeti. Upravo je držanje po strani od života omogućavalo stvaranje: mogao je da piše, da slika, samo pod uslovom da ne proživi. No, priznajmo, stvar je kompliciranija nego što se čini na prvi pogled: jer pisanje samo jeste svojevrsno proživljavanje. Ako je i u mislima, ono nije zato manje autentično. I tako, dok stvaralac ispisuje svoj imaginarni život, ovaj mu postaje stvaran u tom pisanju. Potrebe za drugim nestaje, ostaje samo potreba za zaštitom stvaralačkog prostora i vremena, laboratorije koja maštu pretvara u zbilju.

Evo vam vašeg prinošenja sebe na žrtvu, stradalništva, ujedno straha i privlačnosti pred njim: opsesija da žudnja mora da polazi iz nedostatka. Da biste joj doskočili, da biste želju učinili samodovoljnom u vašem samozadovoljstvu, i da biste sami sebi bili dovoljni u statičnosti svog neupitnog opstanka, vi čežnju ne utražujete užitkom u drugome, u predavanju. Zatvarate je u nju samu i tako je zasnivate upravo na onoj njenoj uvjetovanosti koju negirate, a polazite opet od manjka, od lišavanja. Začarani krug, naizgled. Ali nije začaran namjerni krug, onaj u kojemu se hoće ostaniti. U sebi. To je, duhovitije na našem jeziku nego na stranim — »neoženjena mašina« (*la macchina celibe*), stroj senzibilnog intelektualca. Muškog svijeta koji može, hoće, bez žene, čak i u radanju, koji »stvara odrasle i završene predmete kao sintezu sebe i vlastitog djelovanja«. Takve celibatne želeće mašine odbijaju proizvodnju koju pretpostavljaju, u tome što hoće da je prevaziđu, da je zaobiđu, da je izigraju. Prvo je muško.³ Dosadna stvar. I sam svoj svjedok.

On projicira svoj san.
I san o vlastitom snu.

NAPOMENE:

¹ »Amrtabindu-upanišad«, jedna od kasnijih jogističkih upanišada, ovdje prema francuskom prevodu u *Upanishads du yoga*, tr. par J. Varenne, Gallimard, Paris 1974, str. 156—161.

² Deleuze & Guattari, *Mille plateaux*, Minuit, Paris 1980, str. 194.

³ Emina Cervo-Vukovic, »Tutte le macchine sono uguali«, u *Beta*, 3—4/1975, Milano.

život je san

Psihoanalitički pokušaj

manuel garsija - baroso

Uvod

»Čemu se divite?
Šta vas začuđava?
Zar ne znate da mi je Učitelj bio san?
(Kalderon, *Život je san*, treći dan, prizor XIV)¹

Autor ovih misli nije Frojd. On je učinio možda više od toga, on ih je ovaplotio i napisao *Tumačenje snova*.

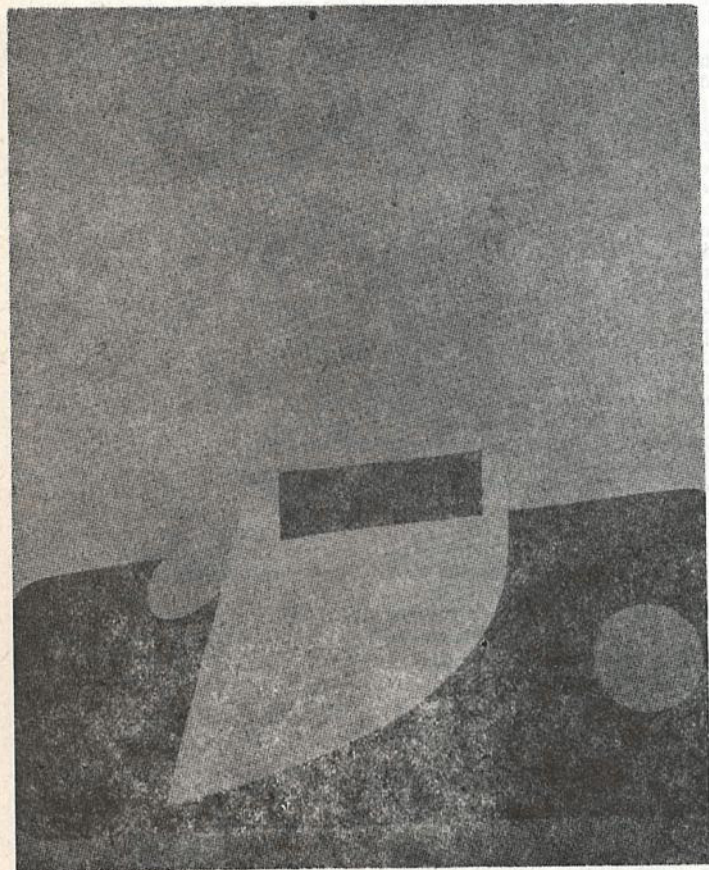
Još je trebalo shvatiti snove ozbiljno i tako otkriniti vrata koja su štitišla najbolje čuvanu tajnu što postoji: nesvesno; budući da su snovi kraljevski put koji tamo vodi.

Necu da se zadržavam na popisivanju svega što Frojdova autoanaliza i uopšte psihoanaliza duguju proučavanju »njegovih« snova (s druge strane, po povratku s velikog raspusta, knjiga Didijea Anzjea o Frojdivim snovima očekuje nas kod knjižara).

Ovaj navod: »Zar ne znate da mi je Učitelj bio san?«, kojem dolazi da se pridoda »A u svetu, kao zaključak, svako sanja ono što jeste, ali niko to ne zna«,¹ smešta nas u središte problematike nesvesnog, »drugi prizor«, u međusistemske odnose prve topike, i najavljuje teoriju o svesnom nastajanju. Isto tako, kad Sigismund uzvikuje: »A iskustvo me uči da čovek koji živi sanja ono što jeste, do trenutka kada se budi«,² on nam postavlja problem položaja snevača u odnosu na njegov san, problem otpora i prevarnog karaktera svesti čiji je racionalističko-objektivistički imperijalizam učinio nužnim tehnički postupak koji znamo. Pošto je tumačenje vrsta »koana«, prekid u svesnom izlaganju da bi se postiglo da se pojavi, između reči, u rečima, nešto drugo a ne ono što je svesno. Ja htelo da nam da na znanje. Ukratko, ako ovi stihovi imaju tako snažan odjek za psihoanalitičko uho, to znači da između Frojda i autora ovih misli postoji prisna veza za koju mislim da sam je nešto malo razotkrio.

Dovedeni smo dotle da se odmah upitamo: da li je Frojd poznavao Kalderona? I, ako jeste, pre 1900? Džouns, u svojoj biografiji Frojda, kaže nam: »...Pokloni koje je Frojd činio Marti i Mini sastojali su se naročito od knjiga, među njima i Kalderonovih dela.«³ On dodaje da je Frojd davao svojoj ženi da čita knjige koje je voleo. Irving Stoun⁴ nam opisuje Frojdu sobu kod njegovih roditelja 1882, i, govoreći o njegovoj biblioteci, kaže nam da je imao naučne i knjige iz književnosti na šest jezika, od kojih i knjige Kalderona. Nije nemoguće da ga je čitao na kastiljanskom, jer je još u detinjstvu naučio taj jezik da bi čitao *Don Kihota*. Može se, dakle, govoriti da je Frojd poznavao i voleo Kalderona, i to od 1880, mnogo pre, dakle, od *Tumačenja snova*, i čak pre autoanalize (1887—1902).

Razmišljajući o vezama između Kalderona i Frojda, silno me je zainteresovala činjenica da Frojd i protagonista u *Život je san* nose isto ime Sigismund. Džouns čutke prelazi preko izvora nejevrejskog imena Frojd. Znamo da je porodica Frojd poticala iz Galicije, koja je poljska oblast. Jevreje ove zemlje, po S. M. Dibnonu,⁵ štitiili su kraljevi iz dinastije Sigismunda, koji su, iako katolici, poštovali Jevreje i protestante. Porodica Frojd, kao i druge jevrejske porodice, u znak zahvalnosti prema uspomeni kraljeva—zaštitnika, dala je ime Sigismund jednom od svoje dece. U času rođenja Aleksandra, otac Jakob zatraži od Sigismunda da izabere ime svome malom bratu. Sigismund je zadržao ime Aleksandar, ne samo zato što predstavlja težnje njegovog ideala Ja, nego takođe, a za Irvinga Stouna to je čak jedini razlog, »zato što je Aleksandar bio zaštitnik Jevreja« kao dinastija Sigismunda iz Poljske. No, protagonista u *Život je san* nije drugi do knez Sigismund, po kojem Frojd dobija svoje ime.

lojze logar: ključ, 1970, linorez u boji

Kako to da Frojd o tome nije govorio direktno ili indirektno? Ne možemo da odgovorimo na ovo pitanje; znamo samo do koje mere je Frojd želeo da sačuva svoje delo od ličnih konotacija i da je u *Tumačenju snova* zaustavljao analizu svojih snova kada je to rizikovalo da ga preterano razotkrije u očima čitalaca. Bilo kako bilo, ne možemo da zamislimo da je Frojdu bilo nepoznato kako je bilo s njegovim imenom i sa sličnošću koju je ushtela sudbina između protagoniste u *Život je san* i autora *Traumdeutunga*.

+

Život je san jeste meditacija o slobodi i određenosti, esej o važnosti vaspitanja u pedagoškom, naime terapeutskom smislu, ispitivanje o stvarnosti i iluziji, razmišljanje o životu i smrti, ali naročito ilustracija ljudskog položaja, to jest Edipa, njegovih početaka i njegovih preobražaja.

Očigledno je da, u okviru ovog kongresa i vremena koje mi je dodeljeno, ne mogu da dotaknem mnoštvo sižea što nam ih nudi ovako bogat komad. Neću moći, isto tako, da se zadržavam na proučavanju njegova autora, što bi bilo bar poželjno. Ograničiću se da postavim Sigismunda i Edipa jednog pored drugog, i da ih slušam, znajući, svakako, da kazuju mnogo više od onoga što sam čuo i što sam sposoban da vam prenesem, uzevši u obzir kontekst moga uplitanja.

Komad započinje jadanjima Sigismunda koji je zatočen u svojoj kuli, odeven u životinjske kože i vuče lance. Zašto je on u kuli? Zbog čega je grešan? On dobro zna da najveći prekršaj čoveka jeste *što je rođen*, ali zar drugi nisu rođeni kao i on? Onda, zašto on, zašto je on zatočen a drugi nisu? Zašto je lišen slobode? Na Klotaldu, njegovom čuvaru i njegovom vaspitaču, je da odgovori: »Zar ne vidiš, Sigismunde, da su tvoje nevolje tako velike da si odlukom neba *umro pre nego što si se i rodio*?« Mi već osećamo da snažna veza postoji između njega i Lajevog sina, neželjenoga deteta. »Zar ne znaš da ti ljudi imaju za cilj da stave na tvoje obesne jarosti uzdu koja ih priteže...«

Sigismund: — Ah, kako dobro činiš, o nebo, što mi oduzimaš slobodu. Osetio bih u sebi, protiv tebe, snage diva i, da bih dostigao sunce u svoj njegovoj slavi, na kamenim naslagama nagomilao bih mermerne planine.

Klotaldo: — Može biti da, zato što to ne činiš, podnosiš danas tolike jade.

Ali ko je Sigismund?

U stvari, Sigismund je sin kralja Basilijsa i kraljice Klorilene. Kao i za Edipa, još pre njegova rođenja, hteli su da saznaju njegovu budućnost. Kralj Basilio, pošto je bio upućen u astrologiju, upitao je zvezde. Odgovor je nedvosmislen: Sigismund će ubiti svoju majku i oboriće svoga oca na kolena (brisaće noge na njegovoj sedoj kosi).

Kraljica Klorilena, bremenita Sigismundom, ima košmar s ponavljanjem u kojem je »videla čudovište kako joj razdire utrobu i ljudsku zmiju, svu oblivenu njenom krvlju, kako joj, rađajući se, zadaje smrt«.

Klorileno proročanstvo u potpunosti se ispunjava, ona umire na porođaju, a Sigismund uzvikuje rađajući se: »Čovek sam jer počinjem da bivam *nezahvalan*«.

Štaviše, čitav svemir učestvuje u ovom »nesrećnom događaju«: »Najveće, najstrašnije pomračenje koje je sunce pretrpelo otkad je oplakalo Hristovu smrt. Nebesa su se smračila, zdanja su podrhtavala, iz oblaka je pala kiša kamenja, reke su valjale krv. Usred te pomahnitalosti, tog delirija sunca, rodio se Sigismund.«

Plašnje kralja Basilijsa čine se, dakle, opravdane, i on pušta da se pronese vest da je dete rođeno mrtvo. On ga šalje u kulu koju je dao da sagrađe za slučaj ako bi se proročanstva potvrdila. U toj kuli Sigismund vidi samo Klotalda, plemića koji uživa poverenje kralja Basilijsa, koji »ga je poučavao u naukama i upućivao u katoličku veru, i bio jedini svedok njegovih jada«. Sigismund će ostati u kuli u toku svoga detinjstva i dalje u svojoj mladosti do dana kada Basilio, osećajući već da je u podmaklom dobu, hoće, pre svoje smrti, da osigura sebi naslednika. Basilio se nije ponovo ženio. On, dakle, nema drugog deteta do Sigismunda (zatočenog u kuli) i dvoje nečaka, Estrelju i Astolfa. Estrelja je kćerka njegove sestre Klorilene, a Astolfo, sin Resisundin.

Basilio ima rešenje kao naručeno: udati Estrelju za Astolfa, poštujući tako prava svakog da ga naslede.

Ali pre nego što donese ovu odluku, on hoće da ostavi šansu Sigismundu, svome sinu. Odlučuje, dakle, da stavi sudbinu na probu: »Može biti da sam načinio veliku grešku što sam tako lako poklonio poverenje uticaju proročanstva, jer najstrašnija sudbina, najužasnija sklonost, najneumoljivija nevolja zaista mogu učiniti da se prikloni slobodna volja, ali je ne prisiljavaju neodoljivo«. Tako, dakle, kralj Basilio će da pristupi svome planu kojeg evocira: »Trebaće, Klotaldo, da se Sigismundu da sredstvo za uspavljanje, da ga se u snu prenese u palatu gde će saznati ko je, i gde će se s njim prema tome postupati; i, tada, posmatraćemo njegovu ponašanje, upozorivši ga da je rođen pod znakom zle zvezde i da bi bilo dobro da pruži dokaz o uzdržljivosti i smernosti. Ali ako se otkrije da su proricanja tačna, ako dopusti da ga ponesu njegove strasti i pokaže se

knezom medostojnim položaja i krvoločnim, tada ćemo mu ponovo dati sredstvo za uspavljanje i ponovo ćemo ga odvesti u kulu.« Basilio dodaje, obračunajući se Klotaldu: »Sada ćeš me upitati da li je, da bi se izvršio ovaj ogled, bilo neophodno da ga dovedemo ovamo usnulog, jer ako je saznao da je moj sin, i ako je morao da vidi sebe kako ga ponovo vode u njegov zatvor i osudu na njegovu raniju muku, sigurno je, s njegovim karakterom, da bi pao u očajanje, znajući ko je, kako bi mogao da se uteši? Ostaviću mu način da sebi kaže kako je sve što je video bilo samo san... i on će dobro učiniti da to poveruje, jer na ovom svetu svi ljudi sanjaju.« U tom prostoru sačinjenom od stvarnosti i sna, Sigismund će se i suočiti sa svojom sudbinom.

Tako, drugog dana, prisustvujemo Sigismundovom buđenju u palati. Divlja zver je, znači, po drugi put puštena. Prvi put, izlazeći iz utrobe svoje majke, on ju je ubio. Ovoga puta, izlazeći iz utrobe svoje kule, gde ga je potisnuo njegov otac, da li će ovog poslednjeg da obori na kolena?

Čujmo Sigismunda:

Neka mi je nebo na pomoći! Šta vidim?

Neka mi je nebo na pomoći! Šta nazirem?...

Rekao bih da sam igračka sna?

Odveć se osećam potpuno budnim.

Dolazi Klotaldo i otkriva mu njegov identitet, kao i razloge njegova zatočenja. Sigismundova reakcija ne daje da je čekamo: »Ali, izdajice, podli i bestidni, šta mi je više potrebno da saznam od trenutka kad znam ko sam da bih već danas pokazao i svoju oholost i svoju moć, i, na ove reči, on se baca na Klotalda da ga ubije; sluga se umeša i spasava ga. Potom stiže njegov rođak Astolfo, prema kojem se Sigismund ponaša suvo, a zatim njegova rođaka Estrelja. Podsetimo da Sigismund nikad u svome životu nije video ženu. U svojoj kuli susreo je samo Rosauru, zalutalu za vreme putovanja, koja je obučena kao muškarac i nosi mač. Uprkos svemu, on je daleko od toga da je neosetljiv na njeno prisustvo i upućuje joj vatrene reči.

Dakle, to je prvi put da vidi ženu koja nosi odeću svojstvenu njenom polu. Njegova reakcija je trenutna: »To je sunce« (na kastiljanskom, Estrelja znači zvezda) i dodaje: »Sta ostavljate suncu da čini ako dodete danju? Dozvolite mi da vam poljubim ruku čija kupa od snega opija zefire.« Sluga posreduje u više navrata da bi zaustavio Sigismunda u njegovim zaletima ka Estrelji, govoreći mu da nije u redu da tako postupi. Sigismund mu odgovara: »Ništa mi ne izgleda u redu što je protiv moga zadovoljstva« i, na te reči, hvata drskog slugu i baca ga preko balkona.

U međuvremenu dolazi kralj Basilio i saznaje iz Sigismundovih usta: »Dosađivao mi je jedan čovek, bacio sam ga preko balkona.« Usledi veoma zategnut dijalog između Sigismunda i njegova oca, kralja, razočaranog svojim sinom, i Sigismunda osvetnika koji zahteva objašnjenje od svoga oca za svoje zatočenje i svoje vaspitanje. Basilio ga optužuje za nezahvalnost, a Sigismund mu odgovara:

»Vi ste moj otac i moj kralj, dakle, svu tu veličinu priroda mi je dala rođenjem. Uživam u njoj, ali ništa vam ne dugujući, i mogao bih čak da zatražim od vas račune o vremenu kad ste mi uzeli lobodu, život i čast. Zahvalite mi što vam ništa ne tražim kada ste vi taj koji je moj dužnik.«

Tada dolazi Rosaura. On je, dakle, vidi po drugi put, ali sada odevenu kao ženu. Međutim, njeno ime još nije razotkriveno i, razume se, ne govori se o njenom identitetu, kojeg ni sa-

Sigismund: — Negde sam već video tu lepotu... Ah! Ponovo nalazim svoj život. Žena, jer čovek ne bi mogao da zamisli slađe ime... Ko si, nebeska ženo?

ma ne zna; na to ćemo se kasnije vratiti.

Rosaura: — Ja sam nesrećna Estreljina gospođa.

Sigismund: — Radije reci sunce od kojeg ta zvezda (Estrelja) pozajmljuje svoje svetlosti, jer joj njen blesak dolazi od tvojih zraka. Ne udaljavaj se, sačekaj još, hoćeš li, dakle, da mi ostaviš oči u tami?

Sigismund, ne nailazeći na odziv kod Rosaura, postaje nestrpljiv i pokušava silom da deluje na njenu volju. U tom trenutku Klotaldo posreduje, da bi zaustavio Sigismunda, tražeći od njega da pripazi, jer sve to je možda samo san:

Sigismund: — Ti podstičeš moj bes govoreći mi o mojim iluzijama, zadržujući ti smrt da bih video da li sanjam ili sam budan... Takođe, osvetiću tvojom smrću sve neprijatnosti koje si mi lično zadao.

U međuvremenu dolazi kralj Basilio. »Šta! Mačevi ovde?«

Sigismund: — Hteo sam da ubijem ovog starca.

Basilio: — Bez poštovanja za njegovu sedu kosu?

Sigismund: — Čudna želja da se hoće da poštuje sedu kosu; jednog dana bih svakako mogao da vidim vašu pred mojim nogama. Još se nisam osvetio za nepravedan način na koji ste me podigli.

Za Basilijsa, dokaz je dat. Sigismund je zaista onaj kojeg su mu zvezde najavile. Ostaje još samo da se izvrši plan predviđen za ovaj slučaj, to jest da se Sigismundu ponovo da narkotik i da se po drugi put potisne u njegovu kulu. Taj drugi dan, koji se otvorio Sigismundovim buđenjem u palati, zaključuje se buđenjem u njegovu kulu. I tu je, bez sumnje, odlučan trenutak komada. Ali čujmo Sigismunda kako sanja pre nego što se budi

u kuli: »Plemenit knez je onaj koji kažnjava tirane. Neka Klotaldo umre od moje ruke i neka mi otac poljubi noge, neka se moja neuporediva vrednost rasprostire širokim horizontima velikog teatra sveta, i neka moja osveta bude na mojoj visini, neka se vidi knez Sigismund kako trijumfuje nad svojim ocem.«

Na to se Sigismund budi!¹¹

San je tačno na svom mestu u odvijanju komada, jer omogućava da se posmatra kao san svaka sekvenca u palati po izričitoj želji kralja Basilijsa.

Ako uzmemo Sigismunda i Edipa i postavimo ih jednog pored drugog, postoji nešto što ih naročito razlikuje. To nije činjenica da Sigismund ubija svoju majku, i pored toga što prihvatamo tumačenje kralja Basilijsa, ni činjenica da na kraju ne ubija svoga oca. Što se nas tiče, imali smo osećanje, čitajući ponovo *Kralja Edipa* i *Edipa na Kolonu*, da od početka njegova traganja do njegovih poslednjih dana na Kolonu, Edip ostaje jednak sebi samom. Nikakvog razvoja njegova karaktera, njegova »kompleksa«. Nikakvog *insight-a*. Edip zna ali ostaje u nepriznavanju.

On ilustruje ono što kaže Frojd u *Poricanju* o znanju i intelektualnom prihvatanju posle tumačenja. U prilici posle otkrića istine. Ono nije dovoljno za ukidanje potiskivanja. Ni u jednom trenutku on ne priznaje svoju rodoskrvnu želju i mržnju prema ocu. Svakako, ubio je svoga oca, ali to nije znao, a, zatim, bilo je to u stanju opravdane odbrane. To se dešava na Kolonu gde on nastavlja s najboljom savešću na svetu da mrzi svoju mušku decu i da Polinika naziva svojim »ocubilačkim sinom«. »Vas dva dečaka, vi niste moji sinovi. Odlazi, pljujem na tebe i odričem te se«, kaže on Poliniku.

Ranije, u Tebi, mnogi analitičari su to već podvukli, zaprepašćeni smo sporošću njegovih zaključivanja, njega, vičnog u zagonetkama.

Tiresija, Jokasta, glasnik i najzad sluga, bez predaha su ispitivani od Edipa, evo ga na kraju njegova traganja. Nikakva sumnja više nije dozvoljena.

Edip: — Neka crkne planinski pastir koji je, nekada, oslobodio moje noge njihovih varvarskih veza i, otimajući me od smrti, osudio me na nesreću! Da sam umro u to vreme, koliko bih jada sebi uštedeo, i uštedeo ih svojim prijateljima.

*Ni svoga oca da ubijem
ne bih dospeo,
ni mužem svoje majke
ne bih se nazvao!*

»Imam bogove protiv sebe, deteta »nečiste rase«, i ukaljao sam ležaj koji je video kako se radam, avaj! Ako ima nesreće gore od nesreće, to je zaista Edipov udeo.«¹²

U svemu tome, ni senke priznavanja svoje želje.

On bi zaista voleo da nije bio rođen!

On uživa u svojoj nesreći koja prevazilazi svaku nesreću.

I, najzad, kada iskopa sebi oči, on više »da njegove oči više neće videti njegovu bedu i više neće videti njegov zločin, i da će im noć sakriti one koje nikada nije trebalo da vide, i da više neće prepoznati one koje on više neće da prepozna«.

Mnoge kolege podvukle su kazneni vid njegova čina, samo-sakaćenje, kastraciju. Osećam da se slažem s njima ali, što se mene tiče, najvažnija motivacija bilo bi ispoljavanje otpora.

Uzeću njegov čin doslovno. Iskupati sebi oči znači odreći se viđenja i naročito »unutrašnjeg pogleda« što ga viđenje metaforiše. On slama svoju epistemofilijsku želju. Njegovo traganje otišlo je suviše daleko. Ubuduće, rekli smo to ranije, on ne postaje vidovit kao Tiresija. Jedina vidovitost koju ispoljava, izuzev činjenice da ide bez ikakve pomoći ka mestu svog poslednjeg boravišta, jeste projekcija njegovih ocubilačkih želja na njegovu mušku decu. Edip otac je Laj, uz to još zajedljiv i fanatik.

Kako je sa Sigismundom?

Rekli smo ranije da se, za nas, odlučan trenutak komada smešta u Sigismundovo »buđenje« u kuli posle njegove provere

u palati. Između ovog dvoga dolazi da se umetne san, i to doprinosi tome da se Sigismundu više da utisak da je čitava sekvenca u palati bila san. Postoji, dakle, »sanjana budnost« u palati, san (zadavao je smrt Klotaldu i svom ocu) i potom buđenje u kuli. Čujmo Sigismunda: »Da li sam zaista ja? Da li sam to ja koga, zatočen i opterećen okovima, vidim u ovom stanju? O kulo, nisi li ti moja grobnica? Da, neka mi je bog na pomoći! *Koliko stvari sam sanjao*«.

Basilio je uspeo u svojoj prevari. Sigismund zaista dospeva do zaključka što ga je on priželjkivao.

Ali tragedija će tu i da pođe novim pravcem, da se obrne, da bi postala »filosofska komedija«. Taj Sigismundov »san« neće biti tretiran kao san u smislu Jokastinom. (»Pretnja rodoskrvnućem ne treba da te plaši; nije samo jedan smrtnik delio u snu postelju svoje majke.«) Sigismund se nagine nad svoj san. On ga uzima kao stvar najozbiljniju koja postoji i zaključci koje će iz njega da izvuče nisu daleko od zaključaka njegova imenjaka, oca psihoanalize. Klotaldo i Basilio su tu da vrebaju njegovo buđenje. Basilio pati što vidi svog sina ponovo u kuli.

Klotaldo, suprotno svojoj ulozi pri buđenju u palati, gde kaže Sigismundu *ko je*, tu ga potvrđuje u njegovom snu, dajući mu na znanje da spava već dosta vremena, i potom mu dobacuje: »Pričajte mi šta ste sanjali?«¹³

Sigismund: — Pretpostavljajući da je to bio san, reći ću, Klotaldo, ne ono što sam sanjao, nego ono što sam video...

»Nazivao sam te izdajicom, i naprasitom i okrutnom dušom, dva puta sam hteo da ti zadam smrt. Bio sam gospodar svih i svima sam se svetio. Samo, voleo sam jednu ženu... i to, verujem, nije bila iluzija, jer sve je nestalo, a samo to je ostalo.«

Klotaldov odgovor ne daje da ga čekamo: »Ali, Sigismunde, čak i u snu, trebalo bi poštovati onog koji vas je s toliko muke podigao; čak i u snu, ništa ne gubimo ako dobro postupamo.«

Klotaldova beseda je sasvim suprotna onoj Jokastinoj. Čovek je odgovoran za svoje sne. Nema deljenja između Ja budnosti i snovnog Ja.

A najupadljivije je što Sigismund shvata ovaj odgovor, ne otima se, nema opravdanja: »To je istina. Ugušimo, dakle, tu divlju čud, taj bes, taj duh gospodovanja...« kaže on, i još »iskustvo me uči da čovek koji živi *sanja ono što je*, do trenutka kada se budi.«

Taj puni *insight* u kojem Sigismund najednom ostvaruje, posredstvom svoga sna i Klotaldovim tumačenjem, svoju sopstvenu prirodu i vidi tako sklonost ljudi uopšte, da ne znaju u budnom životu ono što su. Taj trenutak nam se čini da je jedini ekvivalent, kao ogledalo, Edipovog gesta da iskopa sebi oči. Počev od tada, Sigismund više neće biti isti, njegov »kompleks« puca, li novi vidokrug se ocrtava pred njegovim oslobođenim pogledom.

Klotaldovo tumačenje, s tehničke tačke gledišta, može da se opravda ako se vodi računa o razvijanju »principa zadovoljstva« kod Sigismunda koji se sveti (»ništa što je protiv moga zadovoljstva ne izgleda mi ispravno«) za sve što je morao da izdrži u kuli u toku godina. Sigismund neće da uzme u obzir stvarnost u njenoj celini.

Tumačenje je dato u okviru odnosa, to jest u transferu, i teži da ga vrati njemu samom u njegovom besu i da mu pokaže, takođe, »dobru stranu objekta« (integracija depresivnog položaja u klajnovskoj perspektivi). »Trebalo bi poštovati onog koji vas je s toliko muke podigao (što je istina), čak i u snu, ništa ne gubimo ako dobro postupamo«. Taj »san« i to »tumačenje«, ne samo da odmah pogadaju, nego će i da pokrenu proces međusistemskog odražavanja koje će naterati Sigismunda da postavi sebi krajnja pitanja koja se tiču istine i iluzije, života i smrti, suprotno Edipovom zatvaranju.

Ali čujmo opet Sigismunda:

»Kralj sanja da je kralj i, živeći svoju iluziju, naređuje, raspolaže, rukovodi. A ovacije koje prima, i koje su mu samo pozajmljene, njih *smrt* prekriva pepelom, žalosnim krajem stvari.

»I da čovek hoće još da vlada, kad valja završiti *time što se budi u smrtnom snu!*

»Bogataš sanja o bogatstvu koje mu zadaje toliko briga.

»Siromah sanja da podnosi bedu i siromaštvo.

»Sanja onaj koji počinje da raste; sanja onaj koji se buni i podbada; sanja onaj koji ranjava i povređuje.

»Jednom reći, na ovom svetu *svako sanja ono što je*, a da niko toga nije svestan.

»Sanjam da sam ovde, okovan ovim lancima, i sanjao sam da sam bio u drugom, ugodnijem položaju.

»Šta je život? Jarost.

»Šta je život? Privid, senka, uobraženje, i najveće dobro je sitnica, jer sav život je san, i sami snovi su samo san.«

Žurim da dodam druga Sigismundova razmišljanja, da ne mislimo, nepravedno, kako je dospeo u stanje povlačenja i dezinvestiranja iz života. Ne zaboravimo da Kalderon ima 35 godina i da se opire, uprkos želji svoje majke i svoga oca (oboje umrlih) i svom svešteničkom obrazovanju, da stupi u religiozni život, Sigismund će reći: »... pošto je život tako kratak, sanjam, moja duša, sanjam i ovog puta; ali činimo to s razboritošću, i s mišlju da će valjati probuditi se u najboljem trenutku pustolovine.«

karel zelenko: društvo, 1980, bakropis

Glavni element iskustva sna bez sumnje je njegov ishlapljiv karakter, što pokazuje Sigismundu da je svaka prošla sreća kao san, ne samo zbog teškoće da ga se odmah razlikuje od stvarnosti, nego usled njegove nepostojanosti. I, u toj tački, stvarnost i san nalaze se na ravnoj nozi. Ali sve ovo zadobija svoj smisao tek izdvajajući se na pozadini koja nije drugo do »smrtni san«.

Ono »ništa što je protiv moga zadovoljstva ne izgleda mi ispravno« dolazi do se licem sudari s iskustvom i nepostojanošću zadovoljstva, promašaja, odsustva, smrti.

Sigismund napušta princip zadovoljstva i bezvremenost, da bi ušao u princip stvarnosti i u vreme.

Pod tim crnim osvetljenjem smrti, vidimo da pokretač tragedije, »hibris«, neumerenost, više nema smisla. Stvari i osećanja ponovo zauzimaju svoje mesto. Isto tako, ne radi se više ni o odricanju koje bi bilo druga manifestacija neumerenosti.

Iskustvo sna, za Sigismunda, postaje siže totalizujućeg viđenja života i smrti.

NAD-JA NASLEDNIK EDIPOVOG KOMPLEKSA

Sigismund nam se ukazuje kao onaj koji je svojim traganjem otišao dalje od Edipa. On ga nastavlja upravo u tački kada Edip kopa sebi oči, sledeći kraljevski put kojim će drugi Sigismund da se posluži nekih 265 godina kasnije: »Sama materija ove knjige (*Traumdeutung*), moji sopstveni snovi, od kojih sam pošao...«, a zatim: »Razumeo sam da je postojao deo moje autoanalize, moja reakcija na smrt moga oca, najvažniji događaj, najrazdrućiji gubitak čovekovog života.« (Predgovor drugom izdanju *Tumačenja snova*). To jest, njegov Edip ponovo aktiviran smrću njegova oca i odnosom s Flisom.

Vratimo se na kneza Sigismunda, da bismo sledili postupak s one strane tog »kompleksovog« *nec plus ultra*.

Narod je saznao da je on zakoniti knez i brojna armija »pučana i prognanih« sakupila se da oslobodi i podrži kneza Sigismunda. Sigismund ponovo saznaje da je nasledni knez i, posle izvesnog oklevanja, konačno prihvata da stane na čelo te armije: »Život je tako kratak, sanjajmo, moja dušo, sanjajmo, ali ovoga puta, činimo to s razboritošću...« Na to dolazi Klotaldo i, videći da Sigismund zna ko je, kaže mu: »Dolazim da se bacim pred vaše noge. Znam da je to da bih umro.« Sigismund odgovara: »Ustani, oče moj, ustani; tebe hoću da uzmem za vođu i radi saveta u mojim radnjama, ti si onaj, znam to, koji si me časno odgojio. *Zagrlj me.*«

U svome snu, on mu dva puta zadaje smrt.

Tu ga naziva »svojim ocem« i traži da ga zagrlj.

Elaborativni rad koji se izvršio između ova dva vremena, to su upravo posledice tumačenja i ono što sledi snu. Sigismund postaje svestan svoje jarosti i svoga preterivanja. Objekt Klotaldo viđen je u svojoj totalnosti (njegovi dobri i loši vidovi u klajnovskom jeziku.)

Polazeći odatle, razumevajući samog sebe u svome snu, on može da razume i Klotalda, čak i ako ne prihvata u potpunosti njegove poglede, kao što će to, uostalom, da bude slučaj s njegovim ocem, kraljem Basilijom. Ali on može da zapazi njegove motivacije i ljubav koje je, uprkos svemu, predmet. »Zasnivanje Nad-ja može da bude posmatrano kao slučaj uspelog poistovećenja s roditeljskom instancom« (nastavak *Uvodnim predavanjima u psihoanalizu*, 1932).

Uobličavanje Nad-ja uzajamno je zavisno s opadanjem Edipovog kompleksa: dete preobražava svoje *investiranje* na roditelje u *poistovećivanje* s roditeljima, ono interiorizuje zabranu. Interiorizacija zabrane bila je moguća:

a) sticanjem svesti o svojoj agresivnosti u snu u okviru odnosa s Klotaldom, što povlači

b) sticanje svesti o dobrim vidovima objekta, koji ga čine poželjnim i, znači, libidinalno investiranim i

c) interiorizaciju odnosa i preobražaj objektnog investiranja u poistovećenje. Narcistička rekuperacija.

Nastavak će pokazati da je Nad-ja, naslednik Edipovog kompleksa, zaista uvedeno. U Sigismundovom držanju prema njegovom pobeđenom ocu nema ničeg začuđujućeg, nije li mu on već oprostio kada je Klotalda nazvao »svojim ocem« i tražio od njega da »ga zagrlj«?

Kada Sigismund daje da zatvore u nekadašnju njegovu kulu vođu koji ga je oslobodio, možemo ovo da shvatimo samo u meni u kojoj se on poistovetio s »roditeljskom instancom«. I, najzad, i naročito, njegovo odricanje od Rosaure, prve žene koju je video, žene koju je voleo, označava bez dvosmislenosti njegov položaj s one strane Edipa.

SIGISMUNDOVE ŽENE

Već smo rekli da Sigismund ubija svoju majku, suprotno Edipu. Ovo je apsolutno pogrešno. Reći to izjednačava se s prihvatanjem fantazme Basilija i naročito Klorilene, njegove majke. Potpuno gola stvarnost jeste da Klorilena sanja da će je uništiti njen sin, »videla je čudovište kako joj razdire utrobu i ljudsku zmlju, svu obličevu krvlju, kako joj, rađajući se, zadaje smrt«. Ali sve to je Klorilena stvar. On, Sigismund, u tom trenutku je zametak.

Klorilena umire od svoje fantazme⁴⁴, ali kralj Basilio tvrdi da je Sigismund, govoreći već u času rođenja, uzviknuo: »Čovek sam jer počinjem da bivam nezahvalan.« To, isto tako, nije stvar Sigismunda koji, kao sve bebe, ispušta krike, nego fantazma kralja Basilija.

Klorilenin košmar naveo nas je da mnogo razmišljamo. Očigledno je da ga određuju više okolnosti i da pregenitalni elementi igraju važnu ulogu.

Ali celina komada naglana nas je da verujemo da je Klorilena bila edipovska majka, da je njeno dete moglo da bude samo nedvosmislen znak njenog greha: rodoskvrnuće. Vodeći ljubav s kraljem Basilijom, ona je spavala sa svojim ocem, i njeno dete moglo je da bude samo čudovište. Podsećam, uz put, da često zaboravljamo reči Proročišta na Edipova pitanja postavljena o njegovim izvorima (podmetnuto dete). Ono odgovara: rodoskvrnuće, ocebistvo i takođe »čudovišno poreklo«.

Bio bih u iskušenju da iznesem pretpostavku da bi »prestup rođenja«, o kojem govori Sigismund (»najveći prestup čovekov«), našao najpre svoje korene u edipovskoj grešnosti roditelja, čak pre nego što želje deteta počnu da kolaju.

Sigismundovo rođenje, to jest njegov prolaz od grlica materice duž cele vagine s kidanjima koja slede, u koja se uvlače bol i zadovoljstvo, mogao bi samo da aktualizuje i smanji broj osećanja vezanih za polne odnose, dakle za rodoskvrnuće s ocem i potom sa sinom. To je bilo preterano. Klorilena od toga umire. Pomišljamo ovde na *Rosemary 'baby*.

Basilio projektuje svoju fantazmu na zvezde i bunca reči koje je izgovorilo novorođenče. On gubi svoju ženu. On se više ne ženi; naprotiv, više se zadubljuje u svoja astrološka proučavanja, to jest u svoju fantazmu. Međutim, smisao za stvarnost mu ne manjka. Najpre, on ne ubija Sigismunda. Svakako, zadržava ga u kulu, ali šalje Klotalda, svoju desnu ruku, da odgaja njegovu sina i, konačno, kada je došao trenutak, to jest u času povlačenja, on ponovo dovodi sve u pitanje i odlučuje da ispita zvezde.

Dodajmo »šitani detalj« što ga pronalazimo u genealogiji. Basilio ima dve sestre, Klorilenu, Estreljinu majku, i Resisundu, Astolfovu majku, a evo kako se ženi, kao da se Klorilene sreću na svakom koraku, ženom koja nosi ime jedne od njegovih sestara, Klorilenom. Vidimo, dakle, kao kod Edipa, edipovskog sina rođenog od edipovskih roditelja, što nam postavlja veći problem s kokoškom i jajetom. Nemam nameru da ponovo pokrećem raspravu. Upućujem vas na još neobjavljen rad Kler Degumoa, *Kad dete izgleda...* Jednostavno, hteo bih da kažem da ako je kompleks, sa sinhronijske tačke gledišta, u svakom upisan, u dijahronijskoj perspektivi on se »menja« — i to menjanje je presudno — s obzirom na fantazmu roditelja i na događajne okolnosti.

Klorilenina uloga u Sigismundovom životu bila bi: da ga je rodila i da je svojom smrću potvrdila strahovanja kralja Basilija.

Rosaura: Vidimo je, od početka komada, kako ulazi u život — to jest u kulu Sigismundovu, obučena kao muškarac i noseći mač. Ona će da ga vidi s njegovim lancima i ogrnutog u životinjske kože dok ispituje nebo. Otkrivši je, on hoće da je ubije »da ne bi znala da znam da znaš za moje jake«. Rosaura je svedok Sigismundove bede, i on ne može da podnese takvu narcističku ranu. Ali glas i prisustvo Rosaure dovoljni su da preobrazbe narcistički bes u moćan erotski zanos:

»Tvoj glas me raznežava, tvoja prisutnost nadahnjuje me poštovanjem koje me zbunjuje. Ko si ti?»

»Svaki put kada te gledam, izazivaš u meni novo divljenje, i što te više gledam, više osećam želju da te gledam.«

Potom, drugi susret u palati. Tamo Sigismund nosi svoju kneževsku odeću, a Rosaura više nije u muškom odelu, ali još uvek krije svoj identitet ili, pre, deo svog identiteta koji joj je poznat.

Rosaura voli Astolfa i nije osetljiva na Sigismundovu želju. Sigismund hoće da je uzme i tada se Klotaldo (njen otac) tome usprotivi. Sigismund se sprema da ubije Klotalda i Astolfo mu dolazi u pomoć. I najzad, kralj Basilio posređuje zaustavljajući privremeno mačeve.

Trenutak komada u kojem je Edip odigran u svoj svojoj zaoštrenosti. Možemo da razlikujemo dva pola koje zasnivaju Rosaura i Sigismund; i treći Klotaldo, Astolfo i Basilio koji svi imaju, za Sigismunda, funkciju edipovskog oca.

Najzad, pre velikog suočenja između Sigismunda i njegovog oca, Rosaura će da sretne Sigismunda da bi od njega zatražila da brani njenu čast. A Sigismund: »Umejmo da se okoristimo ovim trenutkom koji nam pripada, pošto se u svemu ovome uživa samo za vreme kratkotrajnog časa sna.«

Ali Sigismund je već saznao nešto od svoga sna. On poznaje istinu. Poznaje, dakle, želju i vreme. »Koje je prošlo dobro više no san?« Naučio je takođe, istom prilikom, da prepoznaje želju drugih.

Rosaura je patila u svojoj časti, kneževska dužnost je da vraća čast, a ne da je oduzima. »Slava bogu! Moram da povratim njenu čast pre svoje krune.« I on kaže Rosauri: »... valja da ne gledam na vašu lepotu, ako hoću da gledam na vašu čast.«

Konačno, Estrelja, ona koja će postati Sigismundova žena. On je susreće dva puta, prvi put u palati, za vreme »sanjane

budnosti«. Kada mu najavljuju Estrelju, on je uzviknuo: »Hoćeš da kažeš, to je sunce.« Kada sluga pokušava da obuzda Sigismunda u njegovom zaletu ka Estrelji, podsećajući ga »na ono što je ispravno«, Sigismund mu odvraća: »Ništa mi ne izgleda ispravno osim onog što je po mojoj volji«, a baca slugu preko balkona. Samo će posredovanja Astolfa i kralja Basilijsa još jednom da učine kraj Sigismundovim neobuzdanostima.

Nova edipovska situacija. Razlikujemo dva pola, Sigismunda i Estrelju, i treći, slugu, Astolfa i kralja Basilijsa. Ubistvo sluge simboliše ocebustvo.

Drugi susret s Estreljom smešta se na kraju komada, dakle, posle njegova »sna« i, ovog puta, Sigismund više neće da je uzme, on se ženi njome (pošto je Astolfu dao »ženu koju je voleo«, to jest Rosauru). Što označava odricanje od edipovskog objekta.

Dodajmo, da bismo zaključili ovo poglavlje, da je Estrelja njegova rodaka i da je kći jedne Klodilene kao i on. I, najzad, pošto ga je »zla zvezda« osudila, ova »dobra zvezda« mogla bi da bude potpora njegove želje izmenjene iskustvom »sna«.

PODVOSTRUCENJE LIČNOSTI

Ukazalo nam se da je postojala sličnost problematika i funkcija kod najvažnijih ličnosti komada, do te mere da možemo govoriti da ih sparujemo. Tako: Sigismund / Rosaura, Basilio / Klotaldo, Klarin / Vojnik, naime Estrelja / Astolfo. Ovo ovde je pojava na koju je već upozoreno u mitovima i snovima. Ponašanje ili smanjivanje broja jedne ili više ličnosti dolazi da podvuče ovaj ili onaj vid iste ličnosti.

Uzmimo, na primer, Sigismunda i Rosauru, i nalazimo:

- a) Ne poznaju svoje izvore;
- b) Sigismund je zatočen, a Rosaura slobodna kao vetar (sličnost po suprotnosti);
- c) Oboje su neželjena deca;
- d) Rosaura je izgubila čast, Sigismund slobodu;
- e) Sigismund i Rosaura su prurušeni, jedno u grubijana, drugo u muškarca;
- f) Priznati su naknadno, pošto je Basilio čekao da mu sin bude razuman, a Klotaldo da mu kći bude udata.

No, to je »zaključivanje po nedokazanom«, jer Sigismund nije razuman, a Rosaura nije udata, zato što nisu bili priznati. Što je, uostalom, sav ulog komada. Astolfo i Estrelja su nužna dopuna paru Sigismund / Rosaura. Integracija ovog neželjenog para može da se izvrši samo zahvaljujući normativnoj »banalnosti« para Astolfo / Estrelja.

Basilio i Klotaldo su, dakle, očevi Sigismunda i Rosaure. Oni nisu priznali svoju decu. Basilio je sagradio kulu za Sigismunda, Klotaldo je napustio svoju kćerku. Čudan preokret sudbine, to jest povratak postignutog: Klotaldo koji napušta svoju kćerku doveden je da vaspitava Sigismunda. (Basilio poklanja život Rosauri koja je povredila zabranjeni perimetar kule.) Klotaldo hoće da Rosaura stupi u manastir. Sigismund treba da ostane u kuli.

Klotaldu i Basilijsu oprašta Sigismund koji, uostalom, Klotalda zove ocem. Basilijsovo i Klotaldovo »naknadno« priznavanje njihove dece.

Najzad, Klarin i vojnik: Klarin govori, a vojnik dela. Obojica znaju. Klarin je sluga Rosaurin i, u palati, nalazi milost u Sigismundovim očima. Vratit će ga u kulu s knezom, jer ne zna da obuzda svoj jezik.

Vojnik govori knezu i uverava ga u njegov identitet, oslobađa ga njegovih lanaca i organizuje armiju spremnu da se tuče za Sigismunda. Klarin umire želeći da se drži po strani od borbe. Vojnik je »potisnut« u kulu zauvek.

Sigismund, pošto je interiorizovao očinsku instancu, nema šta da čini s tako nezgodnim prisustvom. Vojnik će biti neizbaciva, »potisnuta« klica, mnezlički trag »kompleksa«, i koji u izvesnim okolnostima može da bude reaktiviran. Treba li da podsetimo na »zauzeće Bastije«?

ZAKLJUČAK

Sudbina protagoniste u *Život je san*, Sigismunda, i sudbina Edipova imaju mnogo zajedničkog, mada su veoma različite. Što se tiče Edipa, »njegovog traganje« dovodi do rezultata koji nam je poznat. Njegovo oslepljivanje valja doslovno shvatiti. Ono znači uvrščivanje kompleksa. Njegovo znanje je integrisano u njegov odbrambeni sistem. Dakle, ono postaje dodatni izvor nepriznavanja.

Sigismund će, zahvaljujući »snu transfera« koji se nadovezuje na »sanjanu budnost« i tumačenje koje mu daje osoba o kojoj sanja, doći do *insight-a* izuzetne jačine i širine, uporedivog, kao ogledalo, s Edipovom slepoćom pred rezultatima njegove istrage.

Sigismund će biti preobražen svojim snom i napustit će svog sadruga Edipa da bi sledio put s one strane »kompleksa«.

Edip ide trasom koja ga vodi od objektivne istine njegova traganja do nepriznavanja i do psihičke nepokretnosti.

Sigismund će poći od objektivne iluzije sna i dospet će do nečega gde znanje i promena čine samo jedno.

DODATAK — »ŽIVOT JE SAN« I NJEGOV AUTOR

Kao odgovor na pitanja izazvana mojim saopštenjem, moram brzo da podsetim na nekoliko činjenica koje su mogle da utiču na Kalderona. Njegov otac bio je ono što bismo u naše vreme nazvali visokim činovnikom ministarstva finansija, službe koju je nasledio od svog isopstvenog oca; imao je dve sestre kaluderice. Majka mu je bila bogata građanka, najstarija u bratstvu od osmoro dece, od kojih tri kaluderice, jedan jezuita, jedan brat i sestra svetovnjaci i jedan umrli.

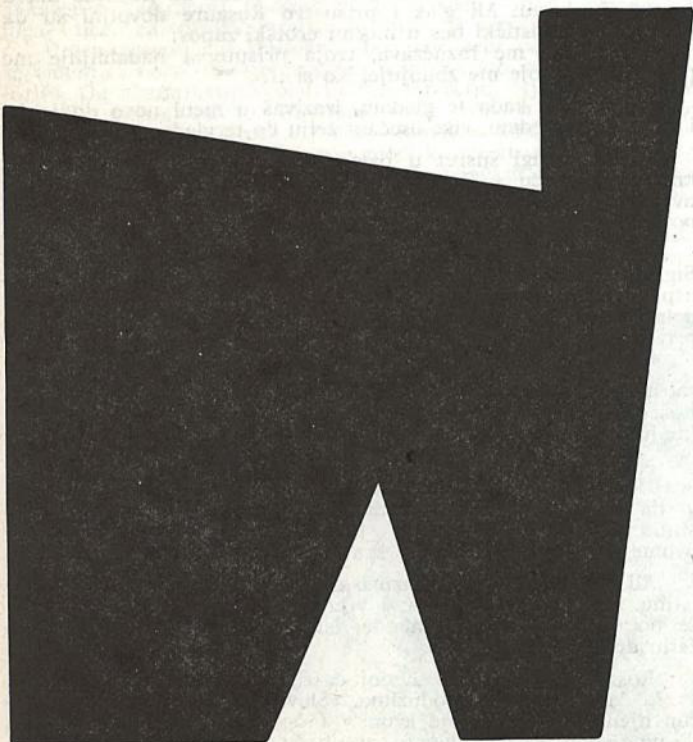
Don Diego Kalderon dela Barka i Donja Ana Marija Enao i Rianjo imali su sedmoro dece, od kojih je najstariji bio Diego, koji je imao da nasledi svoga oca; zatim je došla Doroteja, koja se zakaluderila; potom Pedro, autor dela *Život je san*. Njegova majka je odlučila da će on postati sveštenik. Dve godine kasnije rodio se Hose, pet godina kasnije Antonija, koja je izgleda umrla veoma mlada, jer je njeno ime posle dve godine dato drugoj devojčici, koja se zakaluderila. Najzad, 1610, to jest kada je Pedro imao 10 godina, poslednji porodaj njegove majke koji je prouzrokovao njenu smrt i smrt njene devojčice. Potom ponovo ženidba Don Diega-oce posle tri godine i njegova smrt sledeće godine.

U 14. godini, Pedro je bio siročić bez oca i majke. Njegov otac imao je vanbračnog sina, Fransiska, kojeg je napustio zbog »njegovog rdavog vladanja«. Pedro započinje svoje obrazovanje u jezuitskom *Colegio Imperial* u Madridu do pete godine, potom Alkali i Salamanki do 21. godine, gde je pratio kanoničke studije. Kalderon će postati sveštenik tek trideset godina kasnije. Za vreme ovih trideset godina napisao je mnoge komade, služio je *Condestabla*, potom vojvodu od Infantada, potom ratovao u Kataloniji. Posle stupa u službu vojvode od Albe. Oko 1649. dobija dete za koje se pretpostavlja da mu je majka umrla na porodaju, dete koje će priznati tek godinu dana kasnije, kada postaje sveštenik. Ali *Život je san* datira od pre četrnaest godina, kada je Kalderonu bilo 35. godina.

Posle svog zaređivanja, on nastavlja da piše *Autos Sacramentales* i komedije za palatu. U 73. godini, četrdeset godina posle dela *Život je san*, piše *Auto Sacramental* istoga naziva. Umire u 81. godini.

Treba dodati da su u 21. godini tri brata Kalderona optužena za smrt čoveka¹⁵

Ukratko, može se reći da je želja njegove majke i njegove bake po majci (koja je za njega utemeljila *Capellaniu*) bila da ga vide kako postaje sveštenik. Što se tiče njegova oca, bila je to više nego želja, bilo je to »naređenje«, kao što ćemo to videti u njegovom testamentu. Njemu je bilo potrebno pola stoleća da im učini zadovoljstvo, i još posle dobijanja vanbračnog

janez knez: fragmenat crnoga triptiha, 1981, linorez

deteta. Na taj način možemo da izvršimo poređenje s temama dobijanja deteta i rodoskvrnog karaktera polnih odnosa¹⁶.

Ponavljane trudnoće njegove majke i poslednja, praćena smrću majke i deteta, svakako su pothranile njegove edipovske fantazme i njegovo osećanje krivnje, isto kao i vanbračni sin njegova oca, nepriznat zbog svoga rđavog vladanja.

Do svoje 50. godine, i čak posle, on je podeljen između života pesnika i želje roditelja koji ga gone u verski život. U svakom slučaju, on se nije oženio i rođenje deteta praćeno je njegovim, tako dugo odlaganim¹⁷, zaređenjem. Veza Kalderona s njegovom majkom ne izgleda da izaziva sumnju. On ostvaruje njenu želju i ponovo je nalazi u »Svetoj Majci Crkvi«. Ali, kada se sve uzme u obzir, ne ženimo li se uvek svojom majkom?

Zahvaljujući testamentu Don Diega Kalderona, poznajemo neke karakterne crte oca:

1. Priznaje se velikim grešnikom¹⁸.
2. Pedru naređuje i moli ga da ni pod kojim izgovorom ne napusti svoje studije, nego da ih nastavi, dovrši, bude dobar sveštenik...

3. Diegu Kalderonu zabranjuje da se ženi osobom s kojom ima odnose i takođe sa svojim rođakama, i dodaje da, ako se nije pokorio, Don Diego-sin će biti razbaštinjen.

4. Dva dana kasnije dodaje svom testamentu da ima vanbračnog sina koji se zove Fransisko Kalderon, »i on je bio tako izopačen i sklon zlu da sam bio primoran da ga izbacim i anda perdido por el mundo¹⁹«. Hoću da mu moja deca, ako se kasnije vrati, daju deo koji mu pripada«. Ali zabranjuje mu da uzme ženu s kojom je pokušao da se oženi, inače će on takođe da bude razbaštinjen.

Ako se vratimo na Sigismunda i njegove roditelje, uračunavši i Klotalda, nalazimo izvesnu analogiju s roditeljima Kalderona. Njihova želja da »ga zatoče u redovničko stanje« nije bez sličnosti sa Sigismundovom kulom. Klotaldo takođe hoće da Rosaura uđe u manastir. Nepriznavanje vanbračnog sina Fransiska (koji će biti priznat tek *in extremis*) može da se uporedi s poznim priznavanjima Sigismunda i Rosaura. Klorilenina smrt može da bude upoređena sa smrću majke u času rođenja njegove sestre, koja je takođe umrla. Sigismund je živi mrtvac u svojoj kući. Značajno je da se Sigismund ženi svojom »rođakom«, kada znamo za zabranu Don Diega Kalderona povodom toga. Najzad, oproštaj Don Diega Fransisku, ako se desi da se ovaj vanbračni sin razumno vrati kući.

S francuskog prevela: G. Stojković

dva autobiografska iskaza o snevanju i pesničkom stvaranju

slobodan vukobrat

(Kolridž i R. L. Stivenzon)

Vizionarski doživljaji i snoviđenja oduvek su ulazili u književnost, usmenu i pisanu. U literaturi lako su postajali tehnički element kazivanja, kao motiv, tema ili okvir pripovedanja. Tako je u srednjovekovnoj književnosti Evrope alegorijski san pristo konvencionalni pesnički oblik sa stalnim obeležjima. U gotovo svakom delu ove vrste nalazimo pesnika koji se, mučen nesanicom, laća knjige, pa potom nad njom zaspi. Usni da se našao u nekom lepom vrtu, u proleće. U vrt, ili u neki njegov zakutak, mahom ga dovodi kakva životinja. U samom vrtu, ili pri odlasku iz ovoga, pesnik doživljava niz zgoda u kojima se javljaju likovi alegoričnog značenja, najčešće i obeleženi alegoričnim imenima. San čini veći deo pesme, a ova se završava naglo, buđenjem pesnika. Na kraju je, ponekad, i poziv upućen čitaocu da san protumači.

Istoričari žanrova i književnih oblika pokazali su da alegorijski san, kao poetska forma, zavisi od antičkih izvora (mnogo od Ciceronovog završnog odeljka u *Državi*, poznatog pod imenom »Scipionov san«) i od srednjovekovnog alegoričnog *Romana o ruži*. U engleskoj književnosti alegorijskom poezijom iz ovoga reda bavio se, među velikim pesnicima, Coser. I njegov savremenik Viljem Langland posegao je za istim oblikom, ali u satirične svrhe.

Schematizovana alegorija sna nadživela je srednji vek. Nije nepoznata ni u renesansi, a njome se rado služi, u nekim posebnim vidovima, i prosvetiteljska satira. Ovdje, razume se, forma je stavljena u službu racionalističke pouke i kritike. Drugačije nego racionalistički XVIII vek, koji nije pokazivao zanimanje za senovite i nesvesne strane ljudske prirode, predromantičari i romantičari — poznato je ovo — zaronili su u te oblasti, državani naročito filozofskom mišlju subjektivnog idealizma. Nije izostalo ni okretanje metaforički iz starih opisa vizionarskih putovanja. Jedan od prvih nemačkih mislilaca koji je u potpunosti odbacio stavove prosvetćenosti — a bio je, kako se kazuje, Herderov duhovni otac — jeste Johan Georg Haman 1730—1788). Deo njegove religijske filozofije su i teorijski stavovi o književnosti, prema kojima poezija prvobitno jeste isto što i religija. Haman poeziju naziva »vrstom prirodnog proricanja«. Za Hamana je onda i san »silazak u pakao samospoznavanja« — eine Höllenfahrt der Selbsterkenntnis. Pesnike nemačkog romantizma, koji su bili zaneti snom i ugrađivali ga u svoje teorijske poglede o poeziji, ne moramo spominjati. Poznat je Novalisov jaki misticizam u stavovima o snu i snoviđenju. Poznata su i dela E. T. A. Hofmana. Možda, kod Francuza, treba pored Žerana de Nerval, spomenuti jednog manje čuvenog romantičara. Mislim na Šarla Nodijea koji je, prema nalazu nekih ispitivača, najbolje sazeo provokativni iracionalizam romantike, i to u reči: »Les rêves sont ce qu'il y a de plus doux et peut-être de plus vrai dans la vie« (»Snovi spadaju među ono najslade i možda najistinitije u životu«).

Od Šelingove filozofije prirode niti vode u dva pravca. Gotthilf Hajnrih Subert (1780—1860) nastavljajući Šelingov pravac i daje delo pod naslovom *Simbolizam snova* (*Symbolik des Traumes*), koji su (snovi), unekoliko, nagovestili Frojdova tumačenja snova. Na drugoj strani, Englez Kolridž suprotstavlja, vodeći se u tome delimično za Šelingom, Krojcerom i Getom, simbol i alegoriju, imaginaciju i fantaziju, »organsko« i »mehaničko« (pri čemu je pojam mehaničkog vezan za racionalizam prosvetiteljstva). Suština je ovde da je za Kolridža fantaza inferiorna i nekreativna, neka vrsta memorije »oslobodene poretku vremena i mesta«. Kod imaginacije Kolridž se zadržava i pravi razliku između primarne i sekundarne. Kao stručnjak za poetiku engleskog romantizma, prof. Olga Humo sažela je stavove ovako: »Primarna imaginacija je naša moć da u svom umu rekonstruišemo svet: odraz u ograničenom duhu večnog stvaralačkog čina. Čin zamišljanja je po vrsti identičan u obe imaginacije. Ipak, sekundarna imaginacija ne ostaje na tome da pristo

NAPOMENE:

¹ Za ovaj rad oslonio sam se na originalni, na kastiljanskom, tekst Kalderonovog dela *La vida es sueño*. Od raznih francuskih prevoda nijedan, koliko ja znam, ne pokazuje se potpuno zadovoljavajućim kad se uzme u obzir nužan zahtev za »doslovnosću« u psihoanalitičkom radu. Ovo me je odvelo dotle da načinim svoj sopstveni prevod, polazeći od francuskog izdanja »Bordovskog društva za rasprostiranje radova iz humanih književnosti i nauka«, iz 1912, koje preuzima verziju g. Antoena de Latura, koja potiče iz 1871. U navodima, odlomke kurzivom smo podvukli mi.

² V. II Dan, prizor XIX.

³ V. Jean Guillaumin, *Le rêveur et son rêve*, R. F. P., januar—april, 1973, t. XXXVIII, t. 1—2.

⁴ V. E. Jones, *La vie et l'oeuvre de Sigmund Freud*, sv. I, str. 192.

⁵ V. *The Passions of the Mind*, New American Library, 1972, str. 44.

⁶ *History of the Jews in Russia and Poland*, Philadelphia, 1916, t. I, str. 71.

⁷ XXXIV kongres psihoanalitičara romanskih jezika (prev.).

⁸ Pošto je svako dete plod polnih... »rodoskvrnih« odnosa — izvornog greha ili izvora greha.

⁹ Tu se on jasno udaljava od Laja, koji izdaje naređenje da se ubije Edip. Nema okolišanja za Edipa. Nema šanse. On će mu to dobro vratiti.

¹⁰ Smrt se ukazuje kao proba stvarnosti.

¹¹ To je drugi i poslednji san u komadu; pošto je prvi bio Klorilenin košmar s ponavljanjem.

¹² Sofokle, *Kralj Edip*, poslednja epizoda.

¹³ Tu prisustvujemo nečemu što nas navodi da mislimo na analitičku seansu ne mnogo ortodoksnu, pre u stilu odnosa Frojd-Flis, gde je reč o »snu transfera«.

¹⁴ Njena trudnoća je traumatizam. Nesposobnost da razlikuje predstavu i stvar čini da padne u psihično stanje koje prouzrokuje njenu smrt.

¹⁵ Ovi biografski podaci potiču iz radova Peresa Pastora, Emilia Kotarela Gonjia i Balbuena Prata. Ako poverujemo ovom poslednjem (*Historia de las literaturas hispanicas*, edit. Barcelona 1953), Kalderon mlađi bio je svađalica i nedisciplinovan, i »tek u 51. godini, pošto je postao sveštenik, vodio je primeran život«. Ograničio sam se na materijal koji se odnosi na *Život je san*. Podrobnije analitičko čitanje ovih biografija sigurno zasluži da se preduzme.

¹⁶ Povodom ovoga, vidimo u očevoj oporuci da je on pažljivo pratio ljubavni život svoje dece i branio im da se žene s tom ili tom ženom i, takođe, s »rođakama«.

¹⁷ Kao da je taj čin bio granična tačka njegova otpora želji roditelja kojoj se konačno priklanja.

¹⁸ Pecadorazo.

¹⁹ Neprevodivo, osim s »napustio je pravi put«.